

DİNÎ VE TOPLUMSAL BOYUTLARIYLA
CİNSİYET

Tartışmalı İlmî İhtisas Toplantı

21-22 Mayıs 2011

Üsküdar Belediyesi

Çamlıca Sabahattin Zaim Eğitim ve Kültür Merkezi

Büyük Çamlıca – Üsküdar / İstanbul

İstanbul 2012

TOPLUMSAL CİNSİYET:
ALLAH VERGİSİ Mİ, KULLARIN MÜKTESEBİ Mİ?

Nebahat GÖÇERİ*

Bu makalenin konusu Allah'ın kullarını sadece cinsiyetli bir varlık olarak yaratmakla kalmayıp gerek kadın gerek erkek olsun kullarının toplumsal cinsiyet rollerini de belirleyip belirlemediği konusundaki tartışmaların ülkemizdeki yansımalarının ne olduğu ve ne olabileceği üzerindeki görüşlerin kısaca gözden geçirilmesinden ibarettir. Amacımız bu karmaşık konuyu çok basit ve yalın ifadelerle tasvir etmek, ülkemizdeki sorunları daha iyi tanımak yolunda adım atabilmektir. Makalede cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve tarafımızdan alana bir katkı olmak bakımından "kaynağını dinden alan dine dayalı cinsiyet rolleri" dediğimiz kavramlar etrafındaki görüşler ve onların yansımaları incelenecektir.

Günümüz sosyolojisinde "cinsiyet" kavramı çokça kullanılmaktadır. Ondan daha çok kullanılan kavram ise "toplumsal cinsiyet"tir. Toplumsal cinsiyet kavramı Batı dillerinde kullanılan "gender" kelimesinin dilimize uyarlanmış hali olarak kullanılmaktadır. "Kaynağını dinden alan cinsiyet rolleri" olarak kavramsallaştırdığımız yeni kavramın ise zaman içinde tartışılacağını tahmin ediyoruz.

Bu kavramlar içinde toplumsal cinsiyet kavramı ülkemizde başta sosyalistlerin ve feministlerin çokça tartıştığı bir kavram olarak daha sonraları ise dinî çevreler tarafından da ciddi biçimde tartışılmaya başlanan bir kavramdır. Kuşkusuz bu kavramın dinî çevreler tarafından da geniş ölçekli olarak tartışmaya açılmasının anlamı artık günümüzde dinî çevrelerde de ciddi sorunlar çıkarmaya başlayan alışlageldik kadın erkek ilişkileri bağlamında toplumda ortaya çıkan sorunları önce anlamaya, sonra çözmeye yönelik ça-

---

* Yard. Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi, İlköğretim Sınıf Öğretmenliği Öğretim Üyesi.

balanın bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Görünen o ki ülkemizdeki tartışmalar İslâm dininin cinsiyetçi bir din olup olmadığı meselesinden çok, toplumsal cinsiyet denen olguya İslâm'ın nasıl baktığını anlamaya yöneliktir.

Burada tartışmaları farklılaştıracak bir noktayı araştırmacılar gözden kaçırmamaktadır. Birincisi: cinsiyet farklı bir şeydir, ikincisi: toplumsal cinsiyet daha farklı bir şeydir. Cinsiyet bireyin yaratılıştan getirdiği, kız/ kadın ve oğlan/ erkek olarak dünyaya gelmesiyle (yaratılması) ilgili bir durum olup bireyin bu konuda herhangi bir tercihinin olmadığı, olamayacağı açıktır. İnananlar açısından Allah'ın yani yaratanın kulu için seçtiği ve belirlediği tabii/doğal durumu ifade eder. Toplumsal cinsiyet ise bireyin doğuştan getirdiği kadın ve erkek olmanın ortaya çıkardığı biyolojik ve fizyolojik bir durum değil, toplumun veya kültürün, belki de bunlardan daha önemlisi dinin inanan erkek ve inanan kadın rolleri olarak belirlediği kuralların tümü olarak anlaşılabilir. Bu itibarla gerek erkek, gerek kadın olsun bir yandan toplum, diğer yandan din bireyden kendilerinin belirlediği ve hatta pekiştirdiği bu kurallara uymasını beklemektedir. Kutsal bir otorite tarafından konulduğuna inanılan bu kuralların kabul edilmemesi veya reddedilmesi ise toplumun içinde bulunduğu dinî ve kültürel şartlara bağlıdır. Bu konuda değişiklik tepkilerin ortaya çıkması sıradan bir olaydır.

Bizim için ilgi çekici olan nokta ise genelde dinlerin, özelde İslâm dininin bu iki kavrama, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet konusuna nasıl bakacağıdır. Ancak konu hiç de kolay çözülebilecek gibi görünmemektedir. Çünkü İslâm, isterseniz buna İslâm dininin ürettiği gelenek diyelim, gerek İslâm dininin ana kaynağı olan Kur'ân-ı Kerim, gerekse Hz. Peygamber'in Sünneti/Hadislerinde cinsiyet rolleri konusunda isteyene olumlu isteyene olumsuz olmak üzere sayısız malzeme sunmaktadır. Evvelce geleneksel toplumsal yapımızda bir sorun çıkarmayan İslâmî kadınlık veya erkeklik algısı modern toplumsal bir yapıya geçmemizle birlikte inanan kadın ve erkeklerin önüne çok önemli bir sorun koymaktadır. Allah'ın insanoğlunu kadın ve erkek olarak yaratmasında anlaşılamayacak bir durum yoktur. Yeryüzünde hayatın sürmesi için böyle bir doğal ortamın olması gerekmektedir. Toplum bilim açısından ilgi çekici olan ise cinsiyet gibi fizyolojik bir ayrımın dinlerin müdahalesi ile cinsiyete dair rolleri çok nasıl olup da çok farklılaştırmakta oluşudur? Dinî çevrelerin yeni yeni tartıştığı ve anlamakta zorlandığı durum ise kadınlık ve erkeklik rollerinin Allah tarafından belirlenip belirlenmediğidir. Yani bizim tarafımızdan önerilen kavramsallaştırmaya göre kaynağını din-

den alan kadınlık veya erkeklik rolleri diye bir takım rollerin olup olamayacağı yönündeki tartışmaların bizi götüreceği muhtemel sonuçlardır.

Eğer kadınlık ve erkeklik rolleri, yani toplumsal cinsiyet Allah tarafından belirlenmiş ise günümüzde Müslümanlar toplumsal cinsiyetin önerdiği ama artık sorun çıkardığı tartışma götürmez olan rolleri nasıl hayata aktaracaktır? Hayata aktarmaktan daha da önemlisi bu rolleri hiç düşünmeden, hiç itiraz etmeden kabul edip içselleştirecek midir? Çünkü günümüz dindar Müslümanları da kadın konusunu çalışan diğer toplumsal grup ve çevreler gibi artık dinî literatüre baktıkları zaman kadınların erkeklerle aynı özden yaratılan birer varlık olduğunu söyleyen Kur'ân-ı Kerim âyetinden ziyade kadınları erkeklerden daha düşük düzeyde tanımlayan Kur'ân-ı Kerim âyetlerine ve Peygamber Sünnetindeki kadın aleyhtarını rivayetlere dikkat etmektedirler.¹

Onlar böyle bir durumu görmeseler de dış çevreden gelen uyarılar inanan kadın ve erkeklerin dikkatlerini ister istemez bu konuya çekmektedirler. Bu durumda ortaya çıkan en önemli sorun şudur: kadınlık ve erkeklik rollerine ilişkin olarak Kur'ân-ı Kerim'de yer alan ve apaçık kadın ile erkek arasında hiyerarşik bir düzen kuran Kur'ân-ı Kerim âyetlerini Müslümanlar hiç itiraz etmeksizin "Allah'ın âyeti" olduğu için kabul mü edecektir? Yoksa tıpkı Kur'ân-ı Kerim'in nazil olması esnasında kadınlar aleyhine imiş gibi gözüken kimi konularda Hz. Ümmü Seleme gibi itiraz hakkını kullanacak mıdır veya itiraz etme hakkını saklı mı tutacaktır? Başka bir deyişle Kur'ân-ı Kerim'in inzalından 1400 küsur yıl sonra Müslüman kadınlar tam da iktidar ilişkileri düzleminde gözüken konulara farklı bir bakış açısı mı talep edeceklerdir? Günümüzün inanan kadınları Kur'ân-ı Kerim'de bir alt-üst ilişkisi, bir efendi-köle ilişkisi Kur'ân âyetleri ve buna paralel olarak Hz. Peygamber'in Sünnetinde var oluşunu bildiğimiz kadın aleyhtarını rivayetleri Allah'ın adaleti ile İslâm'ın özü ile nasıl bağdaştıracak, nasıl makulleştirecek ve nasıl anlayacaktır?

Zira günümüzde pek çok kadın, ister dinî gelenek içinde büyüsün, ister din dışı bir alandan beslensin, İster Müslüman olsun, ister Yahudi-Hristiyan geleneğinden gelsin artık dinin/dinlerin kadınlar için söylediklerinden daha farklı taleplerde bulunmaktadır. Burada kısa bir hatırlatma yapalım: Bundan önceki yüzyılda Batı dünyasında ortaya çıkan feminist hare-

¹ Hidayet Şefkatli Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslâm Geleneğindeki İzdüşümleri*, Ankara: Kitabiyat Yayınları, 2001.

ketin ilk dalgası kadınların erkeklerle tam eşitliği için verilen mücadele ile geçmişti. Sonraları feminist hareketin ikinci dalgası birinci dalgaya ilave olarak kadının hem erkeklerle aynı hak ve sorumluluklara sahip, hem de erkeklerden farklı olduğu tezini işleyen kadınların mücadelesine tanık olmuştu. Şimdi bu iki dalgaının bir benzerinin ülkemizde 1980'li yıllarda ortaya çıkan ve başörtüne özgürlük taleplerini dile getiren yarı İslâmcı yarı feminist hareketi saymazsak², Müslüman Türk halkı üzerinde artık kitleleri de etkileyen talepler ve yaklaşımları ile ülkemizde ortaya çıktığını söyleyebiliriz.

Bu panoramik bakışla içinde bulunduğumuz günümüz Türkiye'sinde kaynağını dinden alan kadınlık rollerinin daha çok tartışma konusu yapılacağı kestirebiliriz. Yalnız bu tartışmaların sosyolojik açıklamalarından ziyade İslâm dini ile ilgili olan algulamalar hatta onlardan daha da önemli olan İslâm dininin usul-i dini veya metodolojisi ile ilgili tartışmaların ilgi alanına girdiğini söylemeliyiz. Bu durum artık din bilginlerinin konuya alışlageldik dinî metodoloji ve terminoloji içinde cevap vermesinin yeterli olmadığı yönünde ciddi tartışmaları da beraberinde getirecektir. Bu konuya her hangi bir dinî disiplin içinden bakmadan sadece pratik olarak hayatın getirdiklerinden yola çıkarak bakmaya başlarsak tüm Müslümanların ister istemez çok hayafî bir soruyu sormak zorunda kalacaklarını tahmin edebiliriz. Aca-ba Kur'ân-ı Kerim tarihî bir metin midir, yoksa tarih üstü bir metin midir?

Gerçi böyle bir soru entelektüel Müslümanlar tarafından gerek uzak geçmişte, gerek yakın geçmişte sorulmuştu. İslâm dininde çeşitli itikadî ve fikhî mezheplerin ortaya çıktığı ve farklı din ve kültürlerle karşılaşılan hicri ilk üç asırda bugün bizim hayretle karşıladığımız pek çok soru sorulmuş, pek çok tartışma yaşanmıştı. O gün tarihin kazanan tarafı olarak Müslümanlar kendilerine özgü üstün bir medeniyet kurmuşlardı. Bugün tarihin başka bir zaman dilimindeyiz. O gün İslâm'ın ilk üç yüz parlak yılı içinde İslâmî anlayışımız oluşmuş ve tamamlanmıştı. Üstün bir medeniyet kurmuştuk. Kadınlık rolleri tartışmalı bir alan değildi. Müslüman kadınlar da Müslüman erkekler de halinden memnundu. Son üç asırda ise Batılı olan ve Müslüman olmayan medeniyetlerle ve toplumlarla başka türlü bir karşılaşma yaşadık. İlk karşılaşmamızın üzerinden çok asırlar geçmişti. Bugün Müslüman olmayan ama medeniyet seviyesi bizden üstün olan toplumlarla ikinci kez başka türlü karşılaştığımız zaman siyasal ve ilmi açıdan onlardan geride kaldığımızı fark ettik. Bu fark edişin kadınlar açısından da önemli sonuçları oldu.

² Ömer Çaha, *Sivil Kadın*, Vadi Yayınları, Konya, 1996.

Kadın konusu İslâm medeniyetinin “yumuşak karnı” oldu, olmaya da devam etti.

Bugün biz Müslümanlar bir yönüyle eskiye benzeyen itikadî tartışmalarla, diğer yönden eskiye hiç benzemeyen modern toplumların sorunlarıyla karşılaştık, kendimizi bambaşka tartışmaların içinde bulduk. Bugün eskisinden çok daha fazla insan, İslâm dininin hükümlerinin nasıl olup da kıyamete kadar baki olacağı ile ilgili soruları sormaktadırlar. Artık bu soruların içinde kaynağını dinden alan kadınlık rolleri/ cinsiyet rolleri de vardır. Şimdi daha fazla sayıda inanan insan gerek Kur’ân-ı Kerim ve gerekse Peygamber Sünneti’nde geçen kadınlık rollerini tartışmaya açmakta ve sorgulamaktadır. Burada haddimizi aşmak hatasına düşmeksizin Müslümanların eskiden de sorduğu soruyu tekrar hatırlatalım:

1) Müslümanlar Kur’ân-ı Kerim’i tarihî bir metin olarak yorumlarsa neler olabilir?

2) Müslümanlar Kur’ân-ı Kerim’i tarih üstü bir metin olarak yorumlarsa neler olabilir?

Bu soruya verilecek muhtemel cevaplarla muhtemel sonuçları tartışalım. Eğer Müslümanlar, gerek kadın gerek erkek olsun, Kur’ân-ı Kerim’i tarihî bir metin olarak kabul ederse dinin toplumsal cinsiyet konusunda söylediklerini daha özgür bir biçimde yorumlayabilir.

Eğer Müslümanlar Kur’ân-ı Kerim’i tarih üstü bir metin olarak kabul ederse toplumsal cinsiyet rollerine dair dinin söylediklerini hiçbir biçimde nassın (dogma) zahiri dışında anlayamaz, yorumlayamaz. Çünkü nassın dışına taşmak metodolojik olarak mümkün değildir.

Bu ikinci önermenin tercih edilmesi halinde inanan Müslümanlar içlerini rahatlatabilirler ama sorunlarını çözemezler. Birinci önermeyi tercih etmeleri durumunda ise inanan insanlar içlerini belki tamamen rahatlatamaz ama sorunlarını büyük ölçüde çözebilirler.

Şu anda başta inanan kadınlar olmak üzere tüm Müslümanlar, Kur’ân-ı Kerim’in nasıl bir kitap olduğu konusunda Ehl-i Sünnet itikadının oluştuğu devirlerdeki gibi dine bakış açılarını yeniden tanımlamak, yeniden dini anlama açısından metodolojik tercihlerini yapmak noktasına gelmişlerdir. Böyle söylemekle Müslümanlara ana çizgilerinden (Ehl-i Sünnet itikadından) sapmalarını önermiyoruz. Sadece sorunların üstesinden gelinmeyecek kadar büyümesi tehlikesine karşı İslâm âlimlerinin dikkatini çekmeye

çalışıyoruz. İslâm dininin evrensel bir din olduğu, her çağın ihtiyacına cevap verecek yetenekte bir din olduğu iddiasını canlı tutmak istiyoruz. Zira Müslümanlar bugün toplumsal şartların zorlaması ile dinin sorun çözücü yönünü geliştirecek yeni bir bakış açısı oluşturamazlarsa veya bu işi şimdi yapmazlarsa ileride zaten yapmak zorunda kalacaklardır. Çünkü zaman onları yakıcı bir tercih yapmaya zorlayacaktır. Ya dinin içinde kalarak kadın sorunlarına çözüm bulunacaktır, ya da dinin dışına düşülerek kadın sorunlarına çözüm aranacaktır. Bu durum ise en çok Müslüman kadınları etkileyecektir. Kadınlar ya dinin içinde kalarak dinin kendileri için belirlediği cinsiyet rollerini (gender) kabul ederek (içselleştirirlerse) mutlu olacaklar, (içselleştiremezlerse) mutsuz olacaklardır. Mutsuz olurlarsa dinin kendileri için belirlediği cinsiyet rollerini redderek hem dinle hem de Tanrı'yla olan bütün bağlarını koparacaklardır.

Nitekim İslâm dünyasında dinin kendileri için belirlediği rollere karşı çıkararak (kadın hakları savunucusu Mısırlı Doktor Nevval es-Saadavî gibi) kendi istekleriyle din dışına çıkan kadınların olduğu bilinmektedir. Ülkemizde de buna benzer tavırların olduğunu, genelleme yapmasak bile, kestirebiliriz. Bu durum şartlar biraz daha zorlaşırsa münferit olmaktan çıkabilir, kitlesel bir tepkiye dönüşebilir. Böyle bir durumun ortaya çıkmasını istemiyorsak İslâm dininin evrensel ilkelerini, belki başka türlü, belki daha çok erdemlilik açısından yorumlayarak Müslümanlar için bir çözüm yolu önermek mümkün olabilir. Modern Müslüman kadınları ise içine düştüğü zor durumdan ancak İslâm dinini çok iyi bilen âlimler kurtarabilirler.

Biz bu konuda Müslüman kadınlara veya Müslüman âlimlere nasıl karar vermeleri gerektiğini söyleyemeyiz. Sadece sorunların ciddiyetine dikkati çekebiliriz. Aksi bir yaklaşım en başta en çok inandığımız ilke olan din ve vicdan özgürlüğüne aykırı bir dayatma olur. Çünkü biliyoruz ki "su akar yatağını bulur". Ancak biz kısaca burada tasvir ettiğimiz şekilde sonuçlanacak bir kehanette de bulunmuyoruz. Sadece tarihte kadınlara dair cinsiyet rollerini bizden önce tartışan Batılı toplumlara bakıyoruz. Bu konu daha önce Batı toplumlarında ortaya çıkmıştır. Yaklaşık yüz yıldan fazla bir zaman tartışma konusu olmuştur. Kadın hakları ve kaynağını dinden alan kadının cinsiyet rolleri meselesi Yahudi-Hristiyan dinî geleneği içinde çokça tartışılmıştır. Batıda da şu anda bizim ülkemizdekine benzer bir süreç yaşanmıştır. Kendilerine Yahudi-Hristiyan geleneği içinde arzu ettikleri yeri bulamayan pek çok kadın dinden çıkmayı tercih etmiştir.

Kitab-ı Mukaddes'in kadın aleyhine olmadığına inanmak isteyen kimi Yahudi ve Hristiyan kadınlar ise Kitab-ı Mukaddes'i yeni baştan okumaya başlamışlardır. Ama bu kez kadınlar lehine olan âyetleri ve rivayetleri adeta didikleyerek Kitab-ı Mukaddes'ten çıkarmış, onları herkes için bilinir kılmaya çalışmışlardır. Böyle yaparak hem dinlerine daha samimi bir biçimde bağlanmış, hem de dinlerini -tabir caizse- temize çıkarmışlardır. Böylece ortaya adına Feminist Teoloji denen yeni bir çalışma alanı çıkmıştır.³ Ancak ne ilginçtir ki, inanan Yahudi ve Hristiyan kadınlar tüm çabalarına rağmen erkek din adamlarını Kitab-ı Mukaddes'in kadın lehine okunması ve yorumlanmasına bir türlü inandıramamışlardır. Kadınlar pek çok mücadele vererek uzun soluklu savaşlarını kazandıklarında ise başta Kilise olmak üzere dinî yapılanma ve hiyerarşi kadınlara dinin zaten pek çok hak verdiğini söylemek zorunda kalmıştır. Fakat bu durum zaferi kazandıktan sonra teslim edilen bir hak sayılarak çoğu kadın bundan pek de memnun kalmamıştır.

Her ne kadar bir toplumu başka bir topluma benzeterek anlamak metodolojik olarak çok doğru değilse bile insanların benzer yanlarının farklı yanlarından daha çok olduğunu hesaba katarsak dün Yahudi-Hristiyan geleneği içinde büyüyen kadınların sorunu olarak Batı toplumlarında ortaya çıkana benzer bir sürecin bugün bizim ülkemizde de işlemekte olduğunu söyleyebiliriz. Artık günümüz Müslüman kadınları İslâm dininin kadınlara zaten her hakkı verdiğini söyleyen, bu yüzden de kadın sorunu diye bir şey olmadığını iddia eden genel geçer açıklamalara sadece entelektüel kadınlar düzeyinde değil, az eğitilmiş kadınlar düzeyinde de itiraz etmektedirler. Benim "kaynağını dinden alan kadınlık rolleri" diye kavramsallaştırdığım cinsiyet rollerine itiraz etmektedirler. Bugün kadınların kaynağını dinden alan ama kadını erkekten daha aşağı düzeyde gören cinsiyet rollerini dün olduğu gibi hiç itiraz etmeden kabullenemediklerini bu alanda çalışan hemen herkes teslim ve tespit etmektedir. Öyleyse önümüzdeki yıllar içinde çokça tartışılacak olan bir konu bulunmaktadır. Bu tartışma ister çok derinden ve sessizce sürdürülsün, ister açıktan ve çok ses çıkararak sürdürülsün kadınlar açısından anlamlı bir sonuca varmadan sürecin sona ermeyeceğini kestirebiliriz.

İslâm dünyasında en az 150 seneden beri çokça tartışılan ve daha çok toplumsal cinsiyet rolleri etrafında düğümlenen belli başlı tartışmaları ise şu başlıklar altında toplayabiliriz:

³ Nebahat Göçeri, *Kadın Hareketi Tarihi*, Ankara, 2010.

- 1) Erkeğin çok kadınla eşliliği
- 2) İki kadının bir erkeğin şahitliğine denk olması
- 3) Kadının örtünmesi meselesi
- 4) Mirastan kadının erkeğin yarısı kadar pay alması

Bunlar aslında modern toplum sistemimiz ve hukuk anlayışımız içinde belli ölçüde halledilmiş sorunlardır. Ancak daha halledilmeyi bekleyen çok sayıda ve kategorik ayrımlar yapabileceğimiz sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunları ise alana katkı olmak bakımından bizim tarafımızdan daha önce yapılan ve önemli ölçüde kavramsallaştırdığımızı düşündüğümüz kadınların cinsiyet rollerine ilişkin belli başlı başlıklar halinde tekrar ederek konuya açıklık kazandırmaya çalışalım.⁴

Bizim akılda kalıcı olsun diye KADEM kısaltması ile belirttiğimiz Müslüman kadınların kaynağını dinden alan cinsiyet rolleri beş başlık altında toplanabilir. Bunlar:

- 1) Kadının kamusal hayata katılımı ve buna ilişkin kurallar
- 2) Kadının anne olması ve buna ilişkin kurallar
- 3) Kadını dışı bir varlık olması ve buna ilişkin roller
- 4) Kadını Müslüman bir erkeğin eşi olması ve buna ilişkin kurallar
- 5) Kadını bir "Mü'mine" yani inanan bir kadın olması ve buna ilişkin kurallar

Bu kategorik başlıklar altında dinî literatürümüzde yer alan sayısız malzeme olduğu alanda çalışan herkesin bildiği bir konudur. Bu konularda gerek Kur'ân-ı Kerim'de, gerek Peygamber Sünnetinde/Hadislerinde sayısız malzeme vardır. Bu iki ana kaynağa bağlı olarak yazılan sayısız dinî kitap da bu alana ilave etmemiz gerekmektedir. Bizim bu konudaki önerimiz bu başlıklar altında toplanan çok çeşitli araştırmaların yapılmasıdır. Başta din sosyologları olmak üzere bu alanda çalışacak olanların elde edeceği veriler ile Müslüman kadınların kaynağını dinden alan toplumsal cinsiyet rollerini ne ölçüde bildikleri, ne ölçüde kabul ettikleri rakamsal veriler olarak ortaya konabilir. Bu konuda Diyanet İşleri Başkanlığına sorulan sorular içinde cinsiyetle, kadınlarla ve toplumsal cinsiyetle ilgili olanların analizi yapılabilir.

⁴ Nebahat Göçeri, *Kelebek Kanatlı Kadımlar*, Ankara, 2010.

Bu konuda ilginç bir çalışma alanı olarak kadınlar için yazılan Kadın İlim-halleri de araştırmaya dâhil edilebilir. Bu anlamda çok yönlü olarak yapılacak araştırmalar içinde bulunduğumuz durum hakkında çok önemli veriler sağlayabilirler.

Sonuç Yerine

İslâm dininin kadına her hakkını veren bir din olduğu iddiasına daha fazla sarılarak kadın ve din arasındaki sorunlu ve gerilimli alanı dinginleştirebileceğimiz yanılığımızdan kurtulmamız gerekmektedir. Çünkü günde ortalama beş kadının eşleri veya eski eşleri tarafından öldürüldüğü bir toplumda dinin bu konuda sessiz kalmasını bekleyemeyiz. En azından Tanrı'nın inanan kadınlarının karşısında değil, yanında yer aldığı duygusunun zarar görmemesi için din bilginlerinin yeni yorumlarına ihtiyacımız olduğu kesindir.

KAYNAKLAR

Hidayet Şefkatli Tuksal, Kadın Karşıtı Söylemin İslâm Geleneğindeki İzdüşümleri, Ankara: Kitabiyat Yayınları, 2001.

Nebahat Göçeri, *Kadın Hareketi Tarihi*, Ankara 2010.

Nebahat Göçeri, *Kelebek Kanatlı Kadınlar*, Ankara 2010.

Ömer Çaha, *Sivil Kadın*, Vadi Yayınları, Konya 1996.